

Božena Tokarz,¹ Emil Tokarz²

¹Šlezijaska univerza, Katowice

²Tehnično-humanistična akademija, Bielsko-Biała

UDK 061.3(497.451.1)"1964/2014":811.163.6–112

UDK 821.163.6.09:908(=163.6)

Doživeti slovenskost

Prispevek oživlja spomine na organizatorje in soorganizatorje Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture. Na ljudi, ki so z modernim oblikovanjem šole domačega jezika, literature in kulture vložili veliko truda in dela v popularizacijo slovenske civilizacije in kulture. Od ustanovitve jezikovnega seminarja v Sloveniji je minilo petdeset let. Danes niti ne vemo, ali so se takrat nosilci projekta zavedali, kako pomembna je bila njihova odločitev. Morebiti so še razmišljali, ali se bodo upi Slovencev uresničili.

Številni udeleženci Seminarja so zaradi izjemne zavzetosti, skrajne predanosti in znanstvene profesionalnosti organizatorjev, pa tudi zaradi pristranskih prijateljskih vezi, ki so se spletle v tistih časih, postali znanilci in pogosto tudi posredniki slovenskega jezika, literature in kulture po svetu. Mnogim je široko razumljena slovenistika postala življenjska strast, ki so se ji predajali pri poklicnem delovanju.

humanistika, slovenistika, sporazumevanje, dialog, promocija

The article revives the memory of the organisers and the co-organisers of the Seminar of Slovene Language, Literature and Culture. We dedicate it to the people who went to great lengths to popularise the Slovene culture by a modern approach to the vernacular, literature and culture. It is fifty years since the seminar was established in Slovenia. We do not know if the true importance of that decision was realised at the time; perhaps there was uncertainty as to whether the hopes raised by the Slovenes would be met.

Thanks to the unusual passion, disinterested engagement and academic professionalism of the organisers and the close friendships established at that time, many seminar participants went on to become promoters of the Slovene language, literature and culture. Slovene Studies, broadly understood, has become a passionate commitment within their professional lives.

the humanities, the Slovene Studies, communication, dialogue, promotion

Slovenci so sicer že imeli izkušnje s širjenjem svoje civilizacije po svetu, npr. na univerzah v Vatikanu (J. Kopitar), na Dunaju (J. Kopitar in F. Miklošič), v Pragi, Moskvi, Gradcu in Leipzigu (M. Murko), pa tudi v Krakovu (V. Molè), a pri tem je šlo za skromne individualne pobude, *ad hoc* pobude posameznikov za zadovoljevanje potreb tamkajšnjih študentov in (so)delavcev. Te pobude pa so bile zametek kasnejših trajnih jeder slovenskih znanstvenih in drugih institucij v tujini.

Tako je J. Kopitar (1780–1844) nekaj let delal v Vatikanu, kjer je ustanovil ukrajinski kolegij, katedro za slovanske jezike in literature ter slovansko tiskarno. Vneto je zagovarjal idejo o izobraževanju v nacionalnih jezikih. Podpiral je tudi idejo o ustanovitvi univerze v Ljubljani. F. Miklošič (1813–1891), zelo vpliven Slovenec na Dunaju, rektor in dekan dunajske univerze ter član Akademije, je prav tako skrbel za položaj slovenščine. M. Čop (1797–1835) je dve leti služboval na Univerzi Jana Kazimirja v Lvovu, kjer je svoje slavistične sodelavce lahko poučeval o Slovencih in njihovih težavah. M. Murko (1861–1952) je bil v Moskvi, Gradcu, Leipzigu in Pragi zaposlen na tamkajšnjih humanističnih univerzitetnih oddelkih. V letih 1920–1931 je predaval na Karlovi uni-
verzvi v Pragi, kjer se je tudi stalno naselil in živel vse do smrti. Na univerzi je ustanovil *Slovanski*

inštitut (Slovanský Ústav), ga vodil do leta 1941 in v njegovem okviru promoviral slovenščino. V. Molè (1886–1973) je, potem ko je bil izbran na razpisu za položaj profesorja za umetnostno zgodovino na Jagelonski univerzi v Krakovu, dobil tudi možnost za vodenje slovenskega lektorata v tamkajšnjem Slovanskem seminarju. Kasneje, v obdobju med obema svetovnjima vojnama, pa so k dodatnemu uveljavljanju svojih maternih jezikov in literatur v Krakovu pripomogli prvi jugoslovanski štipendisti (I. Andrić, V. Frančić in Slovenka R. Štefan).

Do pomembnejših organizacijskih oblik in podpore domačim filologijam na tujih univerzah je začelo prihajati šele po 2. svetovni vojni, konec petdesetih in v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja. Mednje so spadali: redno pošiljanje naravnega govorca iz danega kraja za dobo štirih semestrov, opremljanje lektoratov s temeljnim leposlovjem in strokovno literaturo, omogočanje krajših in daljših študijskih bivanj za raziskovalce in študente, kasneje pa njihova razširitev v redne, vsakoletne počitniške jezikovne šole, pogosto imenovane *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*.

S stabilizacijo razmer na evropskih univerzah po 2. svetovni vojni so začeli na nastajajočih slavistikah, zlasti v Srednji Evropi, ki je bila vključena pod vplivno področje Sovjetske zveze, obnavljati ali celo – zelo pogosto – ustanavljati lektorate slovanskih jezikov. Tako sta bila na Poljskem na začetku šestdesetih let ustanovljena lektorata slovenskega jezika na varšavski in jagelonski univerzi. Ljubljana pa se je trudila pošiljati lektorje, ki bi zagotovili profesionalno poučevanje jezika.

Leta 1962 je bila v Krakov poslana gospa Martina Orožen (danes ugledna že upokojena profesorica zgodovine slovenskega jezika), ki je s svojo predanostjo v študentih vzbudila zanimanje za slovenski jezik in civilizacijo. Njena zapuščina v obliki številčne skupine študentov je začela vse do danes trajajočo zgodbo slovenskega lektorata na krakovski univerzi, kamor so prišli v naslednjih letih tudi lektorji drugih jezikov (npr. za bolgarščino V. Popova, za srbohrvaščino R. Djokić).

Povojna Titova Jugoslavija se je, seveda v diametralno spremenjenem družbenopolitičnem sistemu, v nekaterih pogledih trudila nadaljevati tradicijo svojih predvojnih federalističnih sistemov (Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev ter Kraljevine Jugoslavije). Na mednarodnem prizorišču pa se je znašla v ideološkem konfliktu s Stalinom, kar je pomenilo odkrit spor s Sovjetsko zvezo in njenimi satelitskimi socialističnimi državami, zato so se že tako redki stiki pretrgali. Tito je moral vse do Stalinove smrti leta 1953 prenašati napade nase in na svojo državo, pa tudi politiko mednarodne izolacije s strani vzhodnega bloka zoper Jugoslavijo. Država je bila namreč uvrščena med sovražnike komunističnega sistema, zato so bili pretrgani vsi stiki z njo, vključno z znanstvenimi povezavami. Položaj se je nekoliko izboljšal konec petdesetih in na začetku šestdesetih let. Stalinov naslednik Nikita Hruščov je začel odnose s Socialistično federativno republiko Jugoslavijo postopoma spreminjati. Na visokih šolah so se pojavili štipendisti in lektorji, s čimer se je začela obnova mednarodnega sodelovanja. Začeli so tudi s pospeševanjem poučevanja tujih jezikov in filoloških študij.

Za okrepitev lastnih, domačih filologij so se začele ustanavljati t. i. poletne šole. Nastajale so v najbolj znanih akademskih in kulturnih središčih, njihov namen pa je bil negovanje domačih tradicij skozi promocijo jezika, literature in kulture na danem jezikovnem območju. V državah s federalistično ureditvijo je šlo za zelo občutljivo, celo diplomatsko odločitev, kateri jezik promovirati, v kolikšnem obsegu to početi in kje. V tedanji Jugoslaviji je bil v privilegiranem položaju srbohrvaški jezik, ki naj bi *a priori* poenotil jezikovno raznolikost južnih Slovanov. Slovincem je kljub temu leta 1965

uspelo odpreti lastni **Seminar slovenskega jezika, literature in kulture**, ki se je hitro uvrstil med pomembne znanstvene dogodke v Sloveniji.

Udeležil sem se (Emil Tokarz) četrte izvedbe Seminarja, leta 1968, in moram priznati, da je šlo že takrat za zelo dobro organizirano znanstveno-didaktično prireditev, ki je Sloveniji in Slovencem prinesla veliko dobrega. Organizacijska formula slovenskega Seminarja je bila najboljša, kar sem jih spoznal na jezikovnih šolah tako v Jugoslaviji kot drugje; njegova prednost je bila, da je omogočal lažje in številnejše stike več zainteresiranih za globlje spoznavanje slovenskega jezika, literature in kulture. Že od samega začetka poudarek ni bil le na omogočanju seznanjanja s študenti slavistike s celega sveta, ampak tudi z mladimi iz slovenskih narodnih skupnosti iz Italije, Avstrije, Madžarske in neevropskih držav ter z drugimi tujimi intelektualci, najpogosteje znanstveniki, umetniki, novinarji in prevajalci, celo politiki.

Intenzivni tečaj slovenskega jezika, podprt z enako zanimivimi predavanji o slovenski kulturi, ki so jih običajno izvajali specialisti iz ljubljanskih akademskih krogov, in cikličnimi predavanji o zgodovini slovenskega jezika, kasneje razširjenimi še na slovensko literarno zgodovino, je trajal dva tedna. Med vikendi je bila (in je še danes) organizirana celodnevna geografsko-kulturna ekskurzija, ki je udeležencem vsako leto odkrila nov del ne le Slovenije, ampak celotnega slovenskega jezikovnega prostora. To so bila nepozabna doživetja, dodatno obogatena z umetniškimi in folklorističnimi predstavami, ki so nam dodatno ozaveščala bogastvo narečne razčlenjenosti slovenske družbe. Druženje je bilo ustrezno dolgo, pa tudi intenzivno. Kot takšno so prireditve dojemali tudi vsi zainteresirani.

Seminar so centralistično subvencionirala pristojna ministrstva. Dokaj prožni sistem štipendiranja je omogočal prihod mnogim udeležencem, ki so se sčasoma izkazali za dobre posrednike pridobljenih znanj v svoje matične institucije, praviloma v tujini.

Seminar je temeljil na sodelovanju Oddelka za slovanske jezike in književnosti, ki se je kasneje ločil na Oddelek za slavistiko in Oddelek za slovenistiko, v okviru katerega deluje Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Dogodek je bil neke vrste podaljšek spomladanskega semestra. Vsako leto sta se zamenjala predsednik (vedno je bil to nekdo z nazivom profesorja) in tajnik (običajno s statusom asistenta), ki sta vsakokratno prireditev natančno zasnovala in ji zagotovila visoko administrativno, strokovno ter organizacijsko raven. Udeleženci so prejeli zbornik predavanj, knjižico referatov, sicer predstavljenih v sklopu predavanj, ki so na urniku vsak dan sledila lektorskim uram. Sčasoma (od leta 1972) so ti zborniki postali enotematski.

Zgodnejutranji program se je začel z izbranim predavanjem, pravzaprav delavnico – za jezikoslovce s področja zgodovine slovenskega jezika, ki jo je uvedel in dolgo vodil prof. dr. Tine Logar. Nato je bilo kot izbirna možnost na voljo predavanje iz slovenske literarne zgodovine. Sledil je jezikovni tečaj v skupinah glede na različne težavnostne stopnje oz. ravni predznanja udeležencev. Pouk sta najpogosteje zaključili dve predavanji, namenjeni po eni strani seznanjanju s slovenskimi literarnovednimi, jezikoslovnimi in kulturološkimi temami, po drugi pa tudi predstavljanju slovenskih znanstvenih krogov, njihovih strokovnih kapacitet in aktualnih raziskav. Ta predavanja so imela značaj akademskih srečanj.

Popoldne je bil čas za kosilo, družabna srečanja, odkrivanje Ljubljane ter njene bližje in oddaljene okolice. Pogosto smo ga izkoristili za strokovne konzultacije ter delo v številnih ljubljanskih knjižnicah in znanstvenih ustanovah, pa seveda tudi za obiskovanje mestnih kinodvoran, gledališč

in drugih kulturnih institucij. Tako smo se lahko temeljito seznanjali s preteklimi in aktualnimi dosežki slovenske kulture ter utripom slovenskega vsakdana. Prav ob teh priložnostih so se rojevale najdržnejše ideje in raziskovalni ali organizacijski projekti, ki so jih nato udeleženci v tesnem sodelovanju s Slovenci uresničevali v svojih rodniških deželah.

Čas vsakokratnega Seminarja je bil čas polne, spontane in nesebične mobilizacije vseh ljubljanskih akademskih krogov. Vsakdo se je trudil predstaviti svoj delček *slovenskosti* in opozoriti na domačo tradicijo. Tudi zunaj časa, posvečenega udeležencem (tako zaokroženim skupinam kot posameznikom), ni nihče skoparil z lastnim denarjem in avtomobilom; vrstila so se vabila na družabna srečanja, kosila in večerje, zelo pogosto kar domov, ter na izlete v najbolj znane in priljubljene slovenske kottičke. Rečeva lahko, da je bila prav ta gostoljubnost, nesebičnost in prijaznost – poleg izvedbenega perfekcionizma in točnosti – zaščitni znak Seminarja.

To se brez izjeme nanaša na vse zaposlene. Danes, ob jubileju, se jim najiskrenejše zahvaljujemo, saj so prav oni najzaslužnejši, da se nas je toliko odločilo svoje življenje posvetiti znanstvenemu proučevanju tega koščka sveta, čeprav smo imeli na začetku praviloma le megleno znanje o Sloveniji in Slovencih, tem lepem jeziku, v katerem odkrivamo del skupnih tradicij naših prednikov, ter literaturi in kulturi, ki enakovredno bogatijo evropsko in svetovno kulturno dediščino. Oddelek za slovenistiko je v petdesetih letih odigral nadvse pomembno vlogo pri mednarodni promociji Slovenije in Slovencev, tako je današnji visoki status slovenskega jezika in kulture v Evropi in svetu tudi plod teh prizadevanj.

Ko se spominjava prvih izvedb Seminarja, ne moreva spregledati prijateljev in kolegov, ki so v ta projekt z ogromnimi zaslugami za razvoj in pospeševanje slovenskega jezika in kulture vložili toliko truda in predvsem vse svoje srce.

Začniva pri predsednikih Seminarja: prvega je vodil Tine Logar (leta 1965 in nato še 1974), naslednje pa Boris Paternu (1966, 1969), Franc Zadavec (1967, 1970, 1989), Franc Jakopin (1968, 1977), Jože Toporišič (1971, 1980), Breda Pogorelec (1972, 1979, 1988), Matjaž Kmecl (1973, 1981), Jože Koruza (1978, 1984), Helga Glušič (1976, 1983), Martina Orožen (1975, 1982, 1994, 1995), Janez Dular (1985), Alenka Šivic Dular (1987), Ada Vidovič Muha (1986, 1987), Tone Pretnar (1990), Hermina Jug Kranjec (1991), Miran Hladnik (1992, 1993), Aleksandra Derganc (1996, 1997), Erika Kržišnik (1998, 1999), Irena Orel (2000, 2001), Boža Krakar Vogel (2002, 2003), Marko Stabej (2004, 2005), Irena Novak Popov (2006, 2007), Mateja Pezdirc Bartol (2008, 2009), Vera Smole (2010, 2011), Aleksander Bjelčevič (2012, 2013) in Hotimir Tivadar (2014).

Lektorske vaje so potekale pod vodstvom asistentov, ki so potrebne izkušnje pridobili na univerzah v tujini. V letih 1965 in 1966 sta bili dve skupini, vodila sta ju Breda Pogorelec in Jože Toporišič; leta 1967 je bila dodana tretja skupina z lektorico Martino Orožen. Od leta 1968 se je število udeležencev vsako leto občutno povečalo, s tem pa se je povečalo tudi število skupin in lektorjev, izmed katerih tu omenjava le nekatere: Janez Rotar, Janez Zor, Hermina Jug Kranjec (avtorica znanega učbenika *Slovenščina za tujce*), Milena Piškur, Franc Drolc, Janez Dular, Franc Jakopin, Ivanka Kozlevčar, Marjeta Novak, Albinca Lipovec, Vlado Nartnik, Tone Pretnar, Zoltan Jan, Andrej Šurla. Danes je lektorjev veliko, na voljo pa imajo številne učbenike ter najsodobnejše didaktične pripomočke.

Mesto tajnika Seminarja so običajno zasedali asistenti (M. Orožen, J. Koruza, M. Piškur, M. Kmecl, H. Glušič, A. Logar Pleško, V. Nartnik, M. Mate, S. Ristlin, J. Dular, S. Derganc idr.), ko pa se je število udeležencev zelo kmalu povečalo, je bilo vzpostavljeno stalno tajništvo, ki ga je prva vodila gospa Ljubica Črnivec. Danes je Seminar v okviru **Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik** popolnoma institucionaliziran, za njegovo izvedbo pa so odgovorni Mojca Nidorfer Šiško, Damjan Huber in Mateja Lutar.

Med ustanovami, ki so poleg Katedre zaslužne za odličnost Seminarja, najprej opozarjava na Slovensko akademijo znanosti in umetnosti ter tamkajšnje dejavne podpornike našega srečanja: Antona Bajca, Bratka Krefta, Franca Bernika, Staneta Suhadolnika, Vlada Nartnika, Jožeta Riglerja idr. Knjižnica Oddelka za slovenistiko in Oddelka za slavistiko pod vodstvom Marka Kranjca ter po njem Alenke Logar Pleško in Alenke Sollner Perdih je ogromno pomagala s posredovanjem najrazličnejših informacij ter zagotavljanjem knjižnega in drugega gradiva, potrebnega pri poučevanju in raziskovanju. Ne da pa se zaobiti niti oddelčnega tajništva in simpatične gospe Staše Koruza, ki je bila izgubljenemu udeležencu vedno pripravljena pomagati.

Po zaslugi vseh omenjenih – nekaterih danes žal ni več med nami – je postal Seminar ena izmed najboljših akademskih poletnih šol. Pregled oseb, ki so bile angažirane pri njegovi organizaciji, je hkrati pregled razvoja ljubljanske in slovenske slovenistike.

Imela sva srečo in čast, da sva lahko od samih začetkov prihajala v stik s skoraj vsemi omenjenimi osebami. To so bili najini mojstri, učitelji, znanci, kmalu pa tudi prijatelji, vedno pripravljeni priskočiti na pomoč tako v strokovnih kot tudi zasebnih zadevah. Nanje sva se res lahko zanesla v prav vsakem trenutku.

Najina prigoda doživljanja slovenskosti se je začela na četrtem Seminarju. Že prvi stik s Slovenci v Ljubljani je povzročil, da sva se odločila za preusmeritev svojih dotedanjih raziskovalnih usmeritev (srbohrvaško jezikoslovje, teorija literature in poljska književnost). Univerza v Ljubljani je posledično postala najina druga univerza, Ljubljana drugo domače mesto, Slovenija pa druga domovina. Prav na Seminarjih sva se naučila slovenskega jezika, spoznavala Slovenijo in njeno kulturo. Seznanila sva se s številnimi slovenskimi znanstveniki, umetniki, ljudmi iz političnih krogov, mnogimi izjemnimi Slovenci. Trudila sva se razumeti posebnosti tega malega kraja, položenega v srce Evrope, nato pa sva to znanje prenašala v poljska akademska središča.

Prvi plod teh prizadevanj je bil leta 1971 na Univerzi M. Kopernika v Torunu odprt tretji lektorat slovenskega jezika na Poljskem. Leta 1975 mu je sledil četrti, tokrat na Šlezijski univerzi v Katowicah. Ta lektorat je leta 1991 prerasel v novo, samostojno študijsko smer z jezikoslovno, literarno-vedno in prevodoslovno specializacijo (s tremi stopnjami: licenciatom, magistrskim in doktorskim študijem), ki deluje na Inštitutu za slovansko filologijo v Sosnovcu. Leta 2002 je bila ustanovljena tudi slovenistična smer na slavistiki Tehnično-humanistične akademije v Bielsko-Biali. Vse to je ustvarilo podlago za sodobno in učinkovito promocijo slovenskega jezika, literature in kulture na Poljskem. Misliva, da nama je sanje in upe, ki so jih v zvezi z nama gojili organizatorji Seminarja, uspelo uresničiti. Nadaljevanje leta 1964 začetega projekta pa ponuja nove možnosti mednarodnega sodelovanja.

Prevedel Andrej Šurla

Literatura

- TOKARZ, Emil, 1969: IV Seminarium języka słoweńskiego, literatury i kultury słoweńskiej. *Poradnik Językowy* 3/269. 212–214.
- TOKARZ, Emil, 1994: Poljska slovenistika v okviru poljsko-slovenskih stikov. *Slavistična revija* 42/2–3. 393–399.
- TOKARZ, Emil, 2003: Sodobna slovenistika na Poljskem. Marko Jesenšek (ur.): *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko zvezo*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 234–236.
- TOKARZ, Božena, TOKARZ, Emil, 2012: Polska slawistyka i jej problemy w współczesnym świecie. *Novaja rusistika* V. 41–46.
- TOKARZ, Božena, TOKARZ, Emil, 2013: Komunikacja międzykulturowa jako przyszłość slawistyki. *Novaja rusistika* VI. 3–11.